

NEWS

ne diskriminaciji

da različitosti

- SMJERNICE ZA IZVJEŠTAVANJE
MEDIJA O LGBTIQ ZAJEDNICI -

NE diskriminaciji, DA različitosti!

SMJERNICE ZA IZVJEŠTAVANJE MEDIJA O LGBTIQ ZAJEDNICI -

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Urednica:

Daliborka Uljarević

Autorka:

Duška Pejović

Saradnica:

Željka Ćetković

Dizajn i produkcija:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

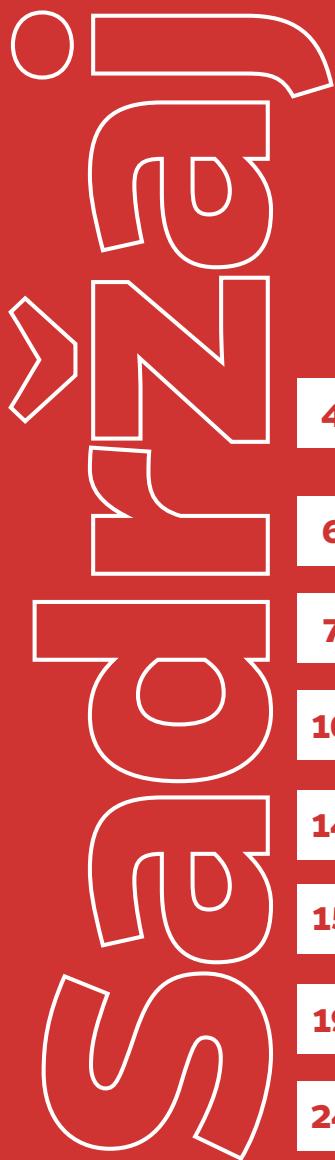
ISBN 978-9940-44-009-1

COBISS.CG-ID 39191312

Ova publikacija je dio projekta **NE diskriminaciji, DA različitosti!** koji realizuje Centar za građansko obrazovanje (CGO) uz finansijsku podršku Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autorke i Centra za građansko obrazovanje (CGO) i ne održavaju nužno stavove Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

- 4** UVOD
- 6** NOVE ZDRAVSTVENE SMJERNICE O PRAVIMA TRANSRODNIH OSOBA
- 7** MEDIJI I LGBTIQ PRAVA
- 10** PRAVNA REGULATIVA
- 14** KODEKS NOVINARA CRNE GORE I LGBTIQ PRAVA
- 15** TERMINOLOGIJA
- 19** KAKO IZVJEŠTAVATI O LGBTIQ OSOBAMA?
- 24** PROFESIONALNOST, ETIČNOST I OSJETLJIVOST MEDIJA U IZVJEŠTAVANJU O LGBTIQ OSOBAMA – PREPORUKE

UVOD

Mnogi ljudi stigmatizovani su zbog njihove stvarne ili percipirane seksualne orijentacije i ne mogu u potpunosti da uživaju univerzalna ljudska prava. Prava LGBTIQ osoba dio su korpusa međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda koja baštine sve demokratske države i zaštićena su međunarodnim i domaćim aktima. Sloboda, pravednost i jednakost u različitostima osnova su za život dostojan čovjeka.

Biti slobodan da se krećeš, misliš, govorиш, živiš i voliš koga želiš odlike su progresivnih društava sa najvišim demokratskim standardima. Neusaglašenost sa rodnim stereotipima o muževnosti i ženstvenosti u jednom društvu rađa neprijateljstvo i diskriminaciju prema osobama koje svoje intimne, romantične ili supružničke veze zasnivaju sa osobama istog pola. Za napredak jednog društva od izuzetne je važnosti da postoji svijest o ljudskim pravima i slobodama. Ako ljudi masovno nijesu uvjereni da svako ima pravo na ove slobode, onda je teško očekivati društveni progres.

U crnogorskom društvu i dalje žive predrasude i stereotipi o tome da postojanje LGBTIQ osoba dovodi do kršenja morala, tradicije i opšteprihvaćenog ponašanja i načina života. Zato je potrebna promjena stavova građana i građanki i prihvatanje i uvažavanje različitosti. Podaci govore da se Crna Gora kreće u dobrom pravcu na polju zaštite LGBTIQ prava, a međunarodne i domaće organizacije pozivaju na nastavak borbe protiv homofobije i transfobije uključujući sistematske aktivnosti podizanja svijesti kroz edukaciju.

Istraživanje Centra za građansko obrazovanje (CGO) iz februara 2019. godine, u okviru projekta “NE diskriminaciji – DA različitostima”, pokazalo je da postoji napredak u stavovima javnog mnjenja u Crnoj Gori o LGBTIQ populaciji u odnosu na 2016.godinu¹. Bilježi se pozitivniji stav u odnosu na LGBTIQ osobe, ali generalno i veća tolerancija nego u prethodnom istraživanju. Za razliku od jedne petine u ranijem periodu, sada polovina ispitanika smatra poželjnim prisustvo naučnog diskursa u javnosti o problemima vezanim za LGBTIQ osobe, a 73% građana podržava da njihova djeca prisustvuju naučnim predavanjima o ovim temama. Čak tri četvrtine ispitanika odlučilo bi se za vrhunskog hirurga bez obzira na to koja je njegova seksualna orijentacija. Istovremeno, raste udio onih koji vjeruju da je priča o LGBTIQ osobama prenaglašena, a svega 27% bilo bi spremno da

---

¹ Više na: <http://media.cgo-cce.org/2019/02/cgo-istrazivanje-stavova-javnog-mnjenja-o-lgbt-osobama.pdf>

podrži odmah i u potpunosti svoje dijete kad sazna za njegovu ili njenu drugačiju seksualnu orijentaciju. Sa 70 na 50% opala je podrška građana stavu da LGBTIQ osobe mogu u javnosti izražavati svoje emocije. Ipak, danas je značajno manji broj onih koji opravdavaju verbalno i fizičko nasilje nad LGBTIQ osobama, a 81% je onih koji bi svjedočili o takvom nasilju jer smatraju da niko ne treba da trpi nasilje zbog različitosti. Sve više građana vjeruje i da se Povorka ponosa organizuje sa ciljem ukazivanja na diskriminaciju LGBT osoba - danas je to 53%, za razliku od 36% u 2016. Kada je u pitanju izvještavanje medija o Povorci ponosa, četiri od deset građana smatraju da mediji izvještavaju neutralno dok četvrtina vjeruje da mediji ne bi trebalo da informišu o tome. Istraživanje je, takođe, pokazalo da političke partije mogu biti proaktivnije u zastupanju LGBTIQ prava jer bi im to sada donosilo manje negativnih poena nego ranije. Gradani kao najodgovornije za borbu protiv homofobije izdvajaju Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, obrazovne institucije i nevladine organizacije. „Stav prema LGBTIQ osobama u Crnoj Gori definitivno doživljava značajne promjene u pozitivnom smislu što daje vjetar u leđa svima nama koji se borimo za ostvarivanje prava svih osoba bez obzira na seksualnu i rodnu orijentaciju. Ovo istraživanje može biti i najava nove zrelosti crnogorskog društva kad je u pitanju tolerancija i prihvatanje”, poručili su iz CGO-a.

No, iako je istraživanje pokazalo da je za usvajanje Prijedloga Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola porasla podrška ispitanika sa 18 na 55%, ovak zakonski tekst ipak nije izglasан u Skupštini Crne Gore. Nakon glasanja u Parlamentu 31.jula 2019.godine, nevladine organizacije koje se bave zaštitom LGBTIQ prava poručile su da je to veliki poraz za demokratiju i evropski put Crne Gore, ali da ih to neće pokolebiti da nastave borbu za svoje dostojanstvo i boljši cijelokupnog društva.

NOVE ZDRAVSTVENE SMJERNICE O PRAVIMA TRANSRODNIH OSOBA

Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) uklanja dijagnozu „poremećaj rodnog identiteta“ nakon što je odobrila veliku promjenu svog globalnog priručnika dijagnoza 25. maja 2019. godine. To će u velikoj mjeri koristiti transrodnim ljudima širom svijeta, objavila je organizacija za zaštitu i promociju ljudskih prava Human Rights Watch.²

Upravljačko tijelo SZO, Svjetska zdravstvena skupština koja predstavlja 194 države članice, izglasalo je nove dijagnostičke smjernice koje više ne opisuju rodnu neusaglašenost kao "mentalni poremećaj". Istoriski, mnogi medicinski sistemi, uključujući i one koji podržavaju SZO, kategorisali su transrodne osobe kao mentalno zdravstveno stanje. Ali, evoluirajuće naučno razumijevanje roda i neumorno zalaganje transrodnih aktivista širom svijeta bilo je presudno za postizanje tog razvoja.

"SZO-ovo uklanjanje poremećaja rodnog identiteta" iz dijagnostičkog priručnika imaće oslobađajući efekat na transrodne ljude širom svijeta", rekla je Graeme Reid, direktorica za prava lezbejskih, gej, biseksualnih i transrodnih osoba u Human Rights Watch-u. Dodala je da bi vlade trebalo da brzo reformišu nacionalne medicinske sisteme i zakone koji koriste ovu sada zvanično zastarjelu dijagnozu.

Nove smjernice Svjetske zdravstvene organizacije, u jedanaestoj revidiranoj verziji Međunarodne klasifikacije bolesti (ICD), preformulisale su „poremećaje rodnog identiteta“ u „rodnu nepodudarnost“ izmještajući ga sa popisa „mentalnih poremećaja“ u poglavljaju o seksualnom zdravlju.

Američka asocijacija za psihijatriju 2012. godine promjenila je Priručnik za dijagnostiku i statistiku radi uklanjanja termina „poremećaj rodnog identiteta“. Asocijacija je umesto toga dodala termin „rodna disforija“ sa specifičnom definicijom koja se odnosi na emocionalni stres zbog „izrazite nepodudarnosti između iskustvenog / izraženog roda i dodijeljenog roda.“ Među medicinskim i psihološkim stručnjacima postoji široki konsenzus da doživljavanje roda različitog od onog dodijeljenog rođenjem nije poremećaj ili bolest - već prirodna varijacija ljudskog iskustva.

Podsetimo da je homoseksualnost zvanično izbačena iz klasifikacije bolesti Svjetske zdravstvene organizacije 17. maja 1990. godine, dok je u američkom zdravstvenom sistemu dijagnoza homoseksualnosti kao mentalnog poremećaja uklonjena još sedamdesetih godina.

2 Više na: <https://www.hrw.org/news/2019/05/27/new-health-guidelines-propel-transgender-rights>

MEDIJI I LGBTIQ PRAVA

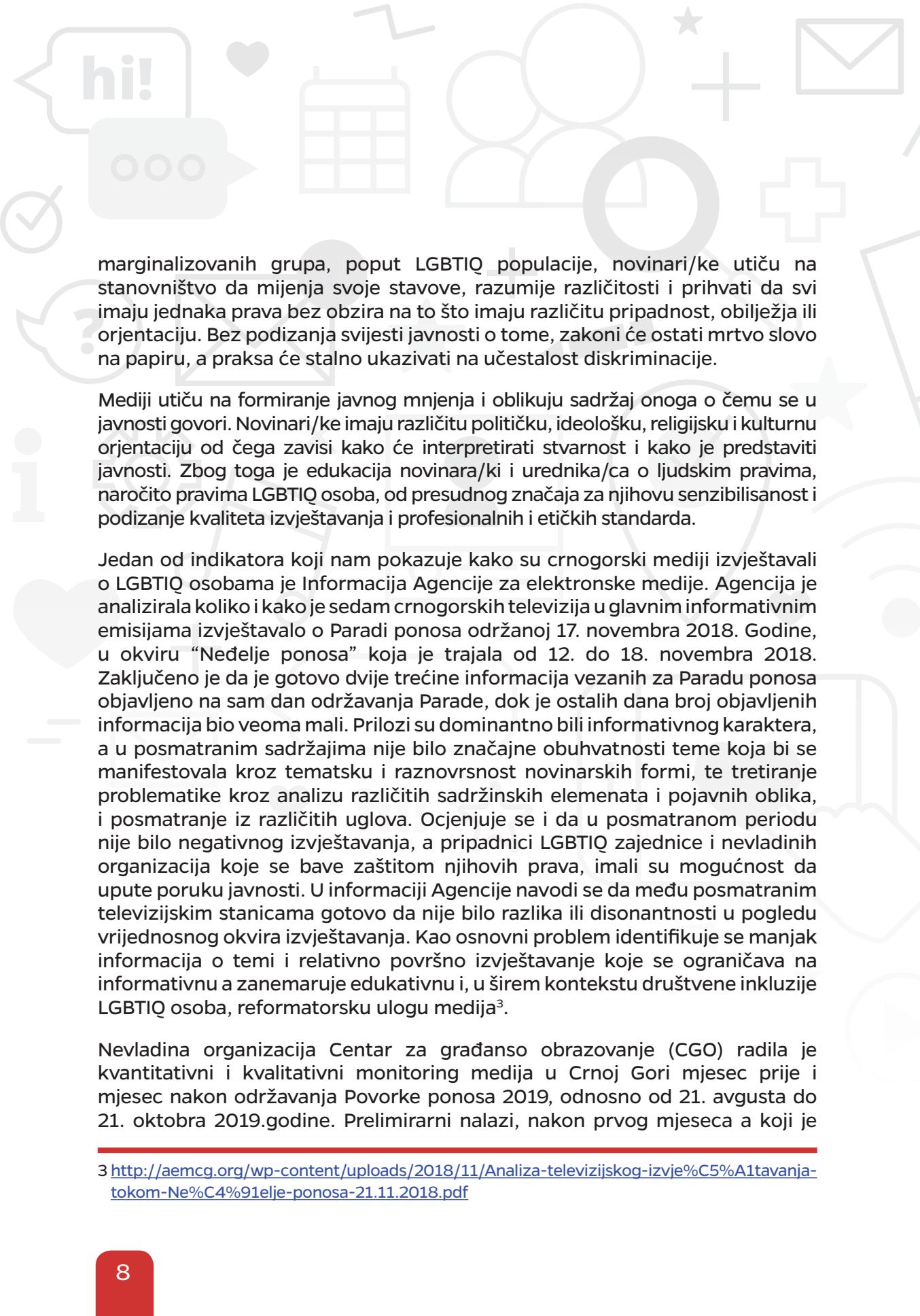
Mediji konstruišu stvarnost a njena priroda u velikoj mjeri može se otkriti kroz medijske poruke. U našem regionu, koji je obilovalo etničkim sukobima i ratovima, prihvatanje, poštovanje i tolerancija različitosti je od posebnog značaja. Zato su mediji važni da ukažu na diskriminaciju i homofobiju, ali i da aktivno doprinesu ostvarivanju koncepta ljudskih prava.

Mediji mogu da ograniče razmijevanje stvarnosti kada rade priče koje se oslanjaju na stereotipe i predrasude i nekritičko mišljenje. Takve uprošćene i stereotipizirane priče rađaju podjelu na "dobre" i "loše", odnosno na "nas" i "njih". Posljedično, mediji onda uglavnom pišu o "nama", a rijetko je u fokusu ono što predstavlja "njih" kao manjinu. Mediji podržavaju takvu nejednakost timo što nedovoljno ili na pogrešan način predstavljaju LGBTIQ populaciju.

U tome im pomaže i patrijarhat sa unaprijed određenim tradicionalnim rodnim ulogama – superiornog, moćnog muškarca kao lovca, ratnika i glave porodice i potčinjene žene koja je plijen, koja rada i brine o djeci. Takva mačo kultura i tradicija u kojoj se muškarac cijeni i u odnosu na broj oslovojenih žena, teško prihvata eliminaciju muškosti kroz emocije i privlačnost ka drugom muškarcu. Maskulinitet i muškost su osnova patrijarhata, pa ako ženu fizički ili emotivno privlače žene, biće prihvatljivije. Zato su scene u filmovima u kojima se žene ljube postale skoro uobičajene, dok poljubac dva muškarca predstavlja udarac u temelje patrijarhata i neprihvatljivo ponašanje koje izaziva gnušanje i najoštiju osudu. U tradicionalnim društvima, diskriminacija, nasilje i mržnja prema različitostima više su društveno opravdani od toga da se bude neko ko nije "kao većina". Sve to ugrožava koncept ljudskih prava i ukazuje na neophodnost promjene takvog društveno-političkog sistema. Demokratija mora počivati na drugačijem sistemu vrijednosti koji bi trebalo da određuje ponašanje građana i obezbijedi funkcionisanje sistema građanske države. Stoga bi mediji trebalo da daju ključni doprinos u procesima izgradnje sistema vrijednosti i svijesti o poštovanju ljudskih prava.

Uloga medija je mnogo više od informisanja. Ona je edukativna kroz pružanje informacija potrebnih za sticanje određenih znanja iz oblasti nauke koja će osnažiti svjesnost o važnim pitanjima. Zadatak medija je da aktivno učestvuju i doprinose jednakosti u društvu. I zbog toga je izvještavanje o ljudskim pravima i diskriminaciji jedan od važnih mehanizama za podizanje nivoa svijesti građana o univerzalnim vrijednostima koje treba da omoguće napredak društva uz uvažavanje principa slobode, jednakosti i pravednosti.

Ukazivanjem na diskriminaciju, osvjetljavanjem položaja ranjivih i

marginalizovanih grupa, poput LGBTIQ populacije, novinari/ke utiču na stanovništvo da mijenja svoje stavove, razumije različitosti i prihvati da svi imaju jednaka prava bez obzira na to što imaju različitu pripadnost, obilježja ili orijentaciju. Bez podizanja svijesti javnosti o tome, zakoni će ostati mrtvo slovo na papiru, a praksa će stalno ukazivati na učestalost diskriminacije.

Mediji utiču na formiranje javnog mnjenja i oblikuju sadržaj onoga o čemu se u javnosti govori. Novinari/ke imaju različitu političku, ideološku, religijsku i kulturnu orijentaciju od čega zavisi kako će interpretirati stvarnost i kako je predstaviti javnosti. Zbog toga je edukacija novinara/ki i urednika/ca o ljudskim pravima, naročito pravima LGBTIQ osoba, od presudnog značaja za njihovu senzibilisanost i podizanje kvaliteta izvještavanja i profesionalnih i etičkih standarda.

Jedan od indikatora koji nam pokazuje kako su crnogorski mediji izvještavali o LGBTIQ osobama je Informacija Agencije za elektronske medije. Agencija je analizirala koliko i kako je sedam crnogorskih televizija u glavnim informativnim emisijama izvještavalo o Paradi ponosa održanoj 17. novembra 2018. Godine, u okviru "Nedelje ponosa" koja je trajala od 12. do 18. novembra 2018. Zaključeno je da je gotovo dvije trećine informacija vezanih za Paradu ponosa objavljeno na sam dan održavanja Parade, dok je ostalih dana broj objavljenih informacija bio veoma mali. Prilozi su dominantno bili informativnog karaktera, a u posmatranim sadržajima nije bilo značajne obuhvatnosti teme koja bi se manifestovala kroz tematsku i raznovrsnost novinarskih formi, te tretiranje problematike kroz analizu različitih sadržinskih elemenata i pojavnih oblika, i posmatranje iz različitih uglova. Ocjenjuje se i da u posmatranom periodu nije bilo negativnog izvještavanja, a pripadnici LGBTIQ zajednice i nevladinih organizacija koje se bave zaštitom njihovih prava, imali su mogućnost da upute poruku javnosti. U informaciji Agencije navodi se da među posmatranim televizijskim stanicama gotovo da nije bilo razlika ili disonantnosti u pogledu vrijednosnog okvira izvještavanja. Kao osnovni problem identificiše se manjak informacija o temi i relativno površno izvještavanje koje se ograničava na informativnu a zanemaruje edukativnu i, u širem kontekstu društvene inkluzije LGBTIQ osoba, reformatorsku ulogu medija³.

Nevladina organizacija Centar za građansko obrazovanje (CGO) radila je kvantitativni i kvalitativni monitoring medija u Crnoj Gori mjesec prije i mjesec nakon održavanja Povorke ponosa 2019, odnosno od 21. avgusta do 21. oktobra 2019. godine. Prelimirarni nalazi, nakon prvog mjeseca a koji je

3 <http://aemcg.org/wp-content/uploads/2018/11/Analiza-televizijskog-izvje%C5%A1tavanja-tokom-Ne%C4%91elje-ponosa-21.11.2018.pdf>

uključio i medijsko pokrivanje same Povorke ponosa, ukazuje da su mediji imali dominantno neutralan pristup prilikom plasiranja informacija u vezi sa pripadnicima LGBTIQ zajednice, pri čemu je 40% ukupnih objava bilo afirmativno, 7% negativno a 53% njih su imali neutralan pristup temi. Pripadnike LGBTIQ zajednice su u najvećoj mjeri pominjale nevladine organizacije koje se primarno bave pitanjima ove zajednice, zatim državni organi i institucije, pa pojedinci. Notirano je govor u negativnom kontekstu od strane pojedinaca i pripadnika pojedinih političkih partija. U tematskom dijelu, najzastupljenije teme su bile one koje su klasifikovane kao promotivne aktivnosti (*Povorka ponosa i ostali događaji*), kao i konkretni slučajevi nasilja. Naglašeno je da se o ostalim bitnim temama za LGBTIQ zajednicu, poput pravnog okvira, zapošljavanja i slično, gotovo i nije govorilo. Kada mediji izvještavaju o LGBTIQ zajednici, te teme se onda u najvećem broju slučajeva pojavljuju kao primarne i na vidljivim pozicijama, navodi se u istraživanju.⁴

U drugom slučaju riječ je o odgovornosti emitera za objavljivanje spornog programskog sadržaja koji nije proizvod tog medija. Dvije crnogorske televizije emitovale su spotove jedne političke partije što je bio predmet prigovora nevladine organizacije koja je tvrdila da "video zapis sadrži jasne elemente homofobije" koji na "negativan način karakteriše LGBTIQ osobe, a gej muškarce opisuje na pogrdan način". U rješenju Agencije za elektronske medije navodi se da se termin "peder" koji je korišćen u spotu, "po opštem shvatanju i definiciji karakteriše kao uvrjedljiv izraz za gej muškarca i uglavnom ima pogrdno, pežorativno značenje. Taj izraz se najčešće koristi u homofobičnom kontekstu, kao negativan termin za muškarce homoseksualne orijentacije". Emiter se žalio da nije imao mogućnosti da vrši izmjene dostavljenog programskog sadržaja prije njegovog emitovanja i pozvao se na slobodu izražavanja. Agencija je odbila žalbu, prihvatile prigovor nevladine organizacije i izrekla upozorenje emiterima koji su, inače, odgovorni za sve objavljene programske sadžaje, pa i za objavljivanje spornog sadržaja kojim su prekršili Pravilnik o programskim standardima u elektronskim medijima zbog korišćenja uvredljivih termina koji bi se mogli povezati sa određenom društvenom grupom⁵.

Da bi mediji mogli da izvještavaju profesionalno i etično o LGBTIQ zajednici i njihovim pravima, potrebno je da poznaju najvažniju domaću i međunarodnu pravnu regulativu kojom se ona garantuju i štite. To će ujedno omogućiti

⁴ <http://cgo-cce.org/2019/09/23/mediji-dominantno-pozitivno-izvjestavali-o-lgbtiq-zajednici/#.XZBtiS2Q10t>

⁵ <http://aemcg.org/obavijestenje/postupci-po-prigovorima/>

PRAVNA REGULATIVA

prepoznavanje LGBTIQ prava kao ljudskih prava, te odgovornost države u odnosu na njihovu zaštitu, kao i eliminisanje svih oblika nasilja prema toj manjinskoj grupi. Poznavanje najvažnijih akata koji tretiraju ova prava, dopriniće i senzibilizaciji novinara/ki kad izvještavaju o LGBTIQ zajednici.

Pravni okvir u Crnoj Gori

Ustav Crne Gore daje pravnu osnovu za promovisanje, jačanje i unaprijeđenje zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda, uključujući i prava i slobode lezbejki, gejeva, biseksualaca/ki, transrodnih i interseksualnih osoba i potvrđuje obavezu Crne Gore da poštuje međunarodne standarde u tom kontekstu.

Krivični zakonik u članu 159 propisuje krivično djelo povreda ravnopravnosti. Ovim članom je propisana kazna zatvora za lice koje drugome licu, po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, uskrati ili ograniči ljudska prava i slobode utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti. Takođe, član 443 Krivičnog zakonika propisuje krivično djelo rasna i druga diskriminacija. Njime je propisana kazna zatvora za lice koje, po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčene opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima od strane Crne Gore. Istim članom je predviđena kazna zatvora i za proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost, kao i za propagiranje mržnje ili netrpeljivosti po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Konačna, članom 42a, propisana je i posebna okolnost za odmjeravanje kazne za krivično djelo učinjeno iz mržnje. Naime, ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, onda će tu okolnost sud cijeniti kao otežavajuću.

Zakon o zabrani diskriminacije propisuje da je zabranjen svaki oblik diskriminacije, a između ostalog posebno se navodi rojni identitet, seksualna orijentacija i/ili interseksualne karakteristike. Takođe se propisuje pravo na zaštitu od diskriminacije kao i obaveza promocije jednakosti. Članom 19 istog zakona, propisuje da se diskriminacijom smatra isticanje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica po osnovu rodnog identiteta, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika, kao i da svako ima pravo da izrazi svoj rojni identitet, seksualnu orijentaciju i/ili interseksualne karakteristike, te da se ne može pozvati da se o tome javno izrazi. U ovom zakonu, u članu 9a, definisan je govor

mržnje kao svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja koji širi, raspiruje, podstiče ili pravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina.

Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore je institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije, a prepoznaje ga i njegov rad uređuje Ustav i Zakon o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030.godine propisuje da treba “obezbijediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve” kroz podršku vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva. Kako Strategija predviđa, taj cilj će se ostvariti eliminisanjem diskriminacije LGBT osoba i podsticanjem kulturne raznolikosti kroz osnaživanje kulturne djelatnosti marginalnih i marginalizovanih grupa u koje spade i LGBT zajednica.

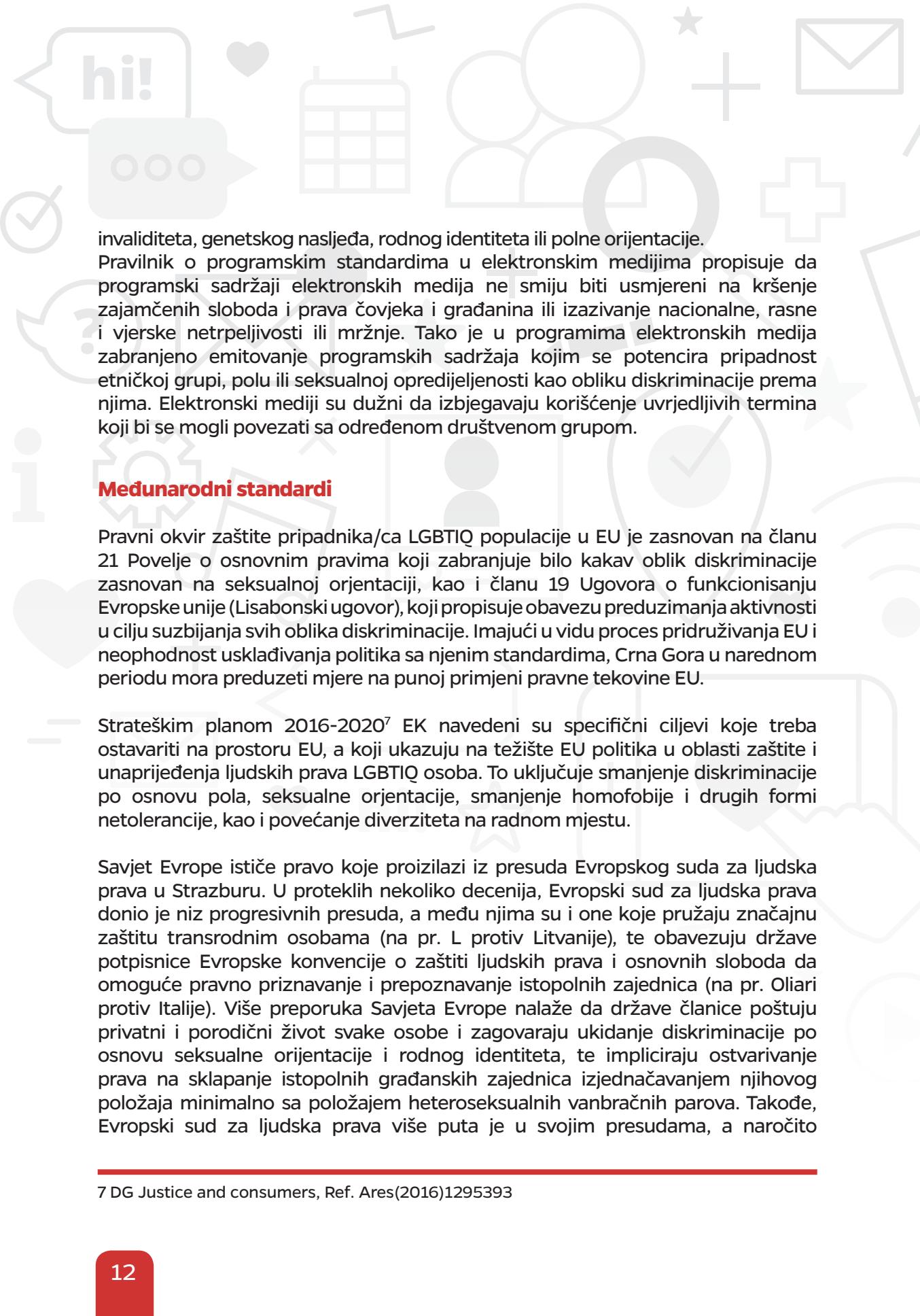
U Strategiji za unaprijeđenje kvaliteta života LGBTIQ osoba u Crnoj Gori 2019-2023. Vlade Crne Gore navodi se da je ona odgovor na uočen izazov u vezi sa društvenim prihvatanjem LGBTIQ osoba, odnosno na još uvijek izraženu društvenu percepciju opterećenu stereotipima i predrasudama prema toj društvenoj grupi, koja u postojanju LGBTIQ osoba vidi kršenje morala i vrijednosti o poželjnem načinu života⁶.

Zakon o medijima propisuje da je zabranjeno objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredijeljenosti.

Zakona o elektronskim medijima propisuje da se AVM uslugom ne smije podsticati, omogućavati podsticanje ili širiti mržnja ili diskriminacija po osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosne dobi, zdravstvenog stanja,

---

⁶ <http://www.zsdzcg.me/images/dokumenta/opsta%20dokumenta/Strategija%20za%20unapre%C4%91enje%20kvaliteta%20%C5%BEivota%20LGBTI%20osoba%20u%20Crnoj%20Gori%202019-2023.pdf>

invaliditeta, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta ili polne orijentacije.

Pravilnik o programskim standardima u elektronskim medijima propisuje da programski sadržaji elektronskih medija ne smiju biti usmjereni na kršenje zajamčenih sloboda i prava čovjeka i građanina ili izazivanje nacionalne, rasne i vjerske netrpeljivosti ili mržnje. Tako je u programima elektronskih medija zabranjeno emitovanje programskih sadržaja kojim se potencira pripadnost etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredijeljenosti kao obliku diskriminacije prema njima. Elektronski mediji su dužni da izbjegavaju korišćenje uvrjedljivih termina koji bi se mogli povezati sa određenom društvenom grupom.

Međunarodni standardi

Pravni okvir zaštite pripadnika/ca LGBTQ populacije u EU je zasnovan na članu 21 Povelje o osnovnim pravima koji zabranjuje bilo kakav oblik diskriminacije zasnovan na seksualnoj orijentaciji, kao i članu 19 Ugovora o funkcionalisanju Evropske unije (Lisabonski ugovor), koji propisuje obavezu preduzimanja aktivnosti u cilju suzbijanja svih oblika diskriminacije. Imajući u vidu proces pridruživanja EU i neophodnost usklađivanja politika sa njenim standardima, Crna Gora u narednom periodu mora preuzeti mjere na punoj primjeni pravne tekovine EU.

Strateškim planom 2016-2020⁷ EK navedeni su specifični ciljevi koje treba ostavariti na prostoru EU, a koji ukazuju na težište EU politika u oblasti zaštite i unaprijeđenja ljudskih prava LGBTQ osoba. To uključuje smanjenje diskriminacije po osnovu pola, seksualne orijentacije, smanjenje homofobije i drugih formi netolerancije, kao i povećanje diverziteta na radnom mjestu.

Savjet Evrope ističe pravo koje proizilazi iz presuda Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu. U proteklih nekoliko decenija, Evropski sud za ljudska prava donio je niz progresivnih presuda, a među njima su i one koje pružaju značajnu zaštitu transrodnim osobama (na pr. L protiv Litvanije), te obavezuju države potpisnice Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda da omoguće pravno priznavanje i prepoznavanje istopolnih zajednica (na pr. Oliari protiv Italije). Više preporuka Savjeta Evrope nalaže da države članice poštuju privatni i porodični život svake osobe i zagovaraju ukidanje diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, te impliciraju ostvarivanje prava na sklapanje istopolnih građanskih zajednica izjednačavanjem njihovog položaja minimalno sa položajem heteroseksualnih vanbračnih parova. Takođe, Evropski sud za ljudska prava više puta je u svojim presudama, a naročito

⁷ DG Justice and consumers, Ref. Ares(2016)1295393

presudom u slučaju Oliari protiv Italije iz 2016. godine, potvrđio da se istopolne zajednice smatraju porodičnim životom i da, u cilju otklanjanja kršenja prava na porodični život garantovanog Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, države moraju pravno regulisati istopolne zajednice dajući im minimalno isti opseg prava i obaveza kao vanbračnim zajednicama⁸. I dalje je jedan od najznačajnijih dokumenata Preporuka CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara/ica Savjeta Evrope državama članicama o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orientacije ili rodnog identiteta iz 2010. godine, koja na sveobuhvatan način sumira sve obaveze zemalja koje proizilaze iz konvencija UN i Savjeta Evrope, kao i presuda Evropskog suda za ljudska prava kada su u pitanju prava LGBT osoba⁹.

U kontekstu LGBT prava i govora mržnje u javnom diskursu, iz slučajeva pred Evropskim sudom proističe da govor mržnje prema homoseksualnim osobama nije zaštićen pravom na slobodu izražavanja. Posebno je zanimljiva preporuka R 97(20) Komiteta ministara Savjeta Evrope¹⁰ kojom se zahtijeva od država članica da usvoje zakone protiv govora mržnje, kao i da se same uzdrže od govora mržnje. U situacijama kada mediji prenose govor mržnje, načelo 7 propisuje da je "izvještavanje o rasizmu, ksenofobiji, antisemitizmu i drugim oblicima netolerancije u potpunosti zaštićeno članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima". Članom 10 jamči se pravo na slobodu izražavanja, a ovim načelom i pravo novinara/ke da izvijesti o govoru mržnje.

---

⁸ Presuda Oliari and drugi protiv Italije

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#:{%22itemid%22:\[%22001-156265%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#:{%22itemid%22:[%22001-156265%22]})

⁹ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804b882e

¹⁰ <http://www.hraction.org/wp-content/uploads/Bilten-X.pdf>

KODEKS NOVINARA CRNE GORE I LGBTIQ PRAVA

Osim međunarodnih i domaćih propisa kojima se garantuju i štite ljudska prava među kojima su i prava LGBTIQ osoba, za medije je od velike važnosti Kodeks novinara i novinarki Crne Gore koji sadrži načela i smjernice o profesionalnom i etičkom izvještavanju u odnosu na seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

U načelu 4 propisuje se da će novinar/ka pomenuti rasu, vjeru, nacionalnost, seksualnu orijentaciju, rodno opredjeljenje, porodični status, fizičko i mentalno stanje ili bolest, kao i političku pripadnost, samo ako je to neophodno za potpunu informaciju u interesu javnosti.

Smjernica 4.1. odnosi se na govor mržnje i propisuje da mediji ne smiju da objavljaju materijal namijenjen širenju neprijateljstva ili mržnje prema osobama zbog, između ostalog, njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta, kao i u slučajevima kad postoji velika vjerovatnoća da bi objavljivanje nekog materijala izazvalo neprijateljstvo i mržnju. Dalje se navodi da novinari/ke moraju izbjegavati objavljivanje detalja i pogrdne kvalifikacije o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, te posebno moraju voditi računa da ničim ne doprinose širenju mržnje kada izvještavaju o događajima i pojavama koji u sebi sadrže elemente mržnje.

Uz poštovanje svih drugih načela i smjernica Kodeksa, poseban obzir i osjetljivost medija potrebni su kada izvještavaju o maloljetnicima i ranjivim i marginalizovanim grupama. Stoga, načelo 8 i predviđa da je novinar/ka dužan/dužna da štiti integritet maloljetnih osoba, kao i pripadnika marginalizovanih i ranjivih grupa u koje svakako spadaju i LGBTIQ osobe.

TERMINOLOGIJA

Da bi novinari/ke mogli korektno i etično da izvještavaju o LGBTIQ zajednici, osim prepoznavanja njihovih prava kao ljudskih prava koja se štite kroz domaći i međunarodni pravni okvir, potrebno je da poznaju i značenje najvažnijih termina iz ove oblasti. Korektna terminologija doprinijeće profesionalnom i etičnom izvještavanju, a ujedno i senzibilisanosti medija prema ovim temama.

Slijedi spisak definicija nekih od najvažnijih termina koji se odnose na LGBTIQ zajednicu. Sa određenim razlikama, zbog čestih izmjena i dopuna, popisani pojmovi definisani su u svim priručnicima, brošurama, tekstovima, istraživanjima i stručnim publikacijama koji se bave ovom problematikom.

LGBTIQ predstavlja skraćenicu za lezbejke, gejeve, biseksualne, transrodne, interseksualne i queer osobe.

LEZBEJKE su žene koje emotivno i/ili fizički privlače žene.

GEJ je pojam koji se koristi za muškarce koje emotivno i/ili fizički privlače muškarci.

BISEKSUALNA OSOBA je osoba koju emotivno i/ili fizički privlače osobe oba pola.

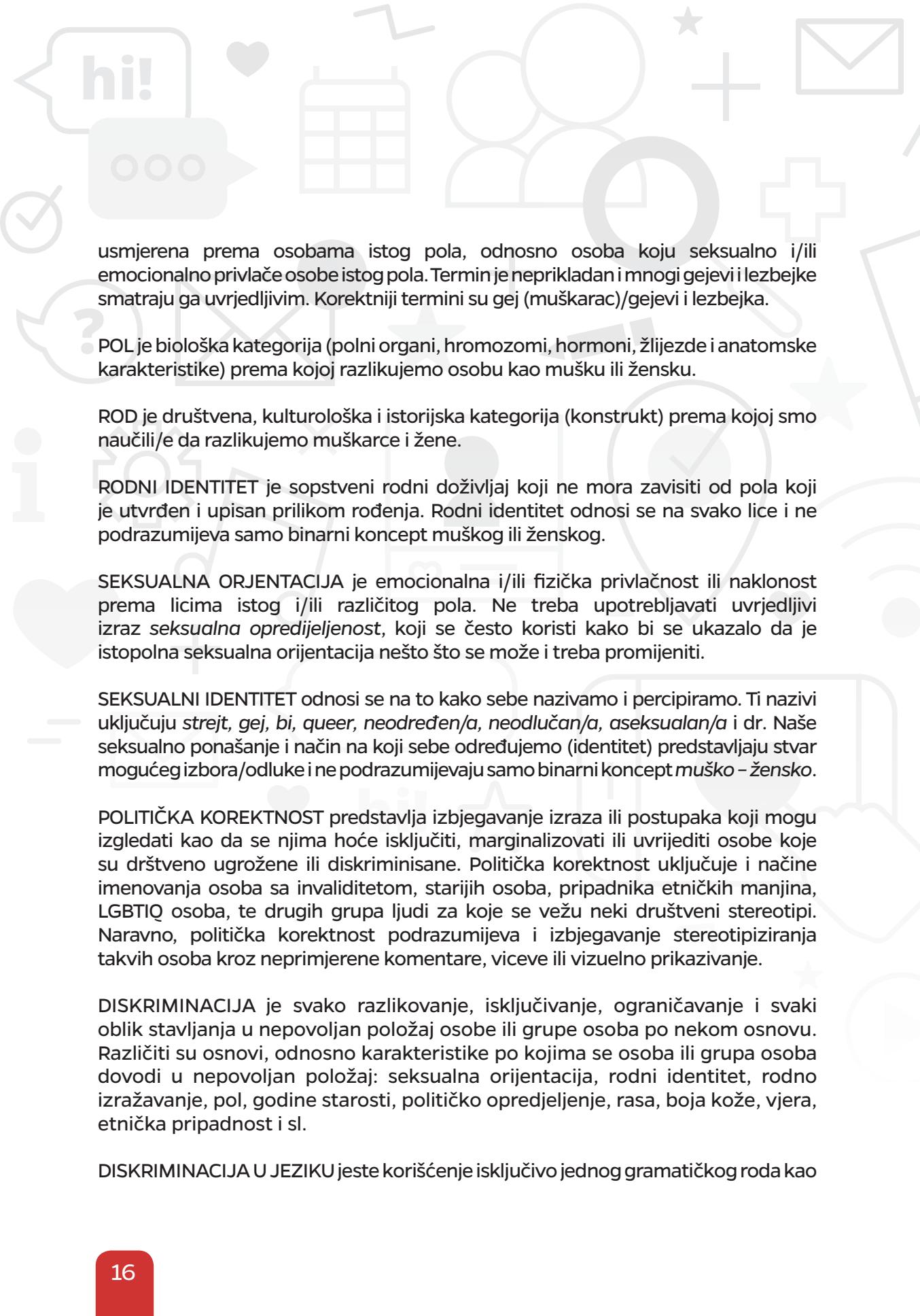
TRANSRODNE OSOBE ILI TRANS OSOBE su one osobe čiji se rodni identitet ili rodno izražavanje razlikuju od pola koji im je pripisan po rođenju. Trans muškarac je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen ženski pol, ali je njegov rodni identitet *muški* ili se nalazi negdje na spektru maskulinskih rodnih identiteta. Trans žena je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen *muški* pol, ali je njen rodni identitet *ženski* ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodnih identiteta. Oznake za seksualnu orijentaciju transrodnih osoba koriste se u skladu sa njihovim rodnim identitetom, a ne u skladu sa polom koji im je dodijeljen pri rođenju.

INTERSEKSUALNE OSOBE (interpolna žena/muškarac) su rođene sa polnim organima koji nisu definisani izričito kao muški ili ženski.

QUEER (kvir) osobe su sve one osobe koje se odupiru heteropatrijarhalnim normama življenja, bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju.

HOMOSEKSUALNA OSOBA je osoba koju privlače osobe istog pola.

HOMOSEKSUALAC je zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija

usmjereni prema osobama istog pola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog pola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju ga uvrijedljivim. Korektniji termini su gej (muškarac)/gejevi i lezbejka.

POL je biološka kategorija (polni organi, hromozomi, hormoni, žljezde i anatomske karakteristike) prema kojoj razlikujemo osobu kao mušku ili žensku.

ROD je društvena, kulturološka i istorijska kategorija (konstrukt) prema kojoj smo naučili/e da razlikujemo muškarce i žene.

RODNI IDENTITET je sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja. Rodni identitet odnosi se na svako lice i ne podrazumijeva samo binarni koncept muškog ili ženskog.

SEKSUALNA ORJENTACIJA je emocionalna i/ili fizička privlačnost ili naklonost prema licima istog i/ili različitog pola. Ne treba upotrebljavati uvrijedljivi izraz *seksualna opredijeljenost*, koji se često koristi kako bi se ukazalo da je istopolna seksualna orientacija nešto što se može i treba promijeniti.

SEKSUALNI IDENTITET odnosi se na to kako sebe nazivamo i percipiramo. Ti nazivi uključuju strejt, gej, bi, queer, neodređen/a, neodlučan/a, asekualan/a i dr. Naše seksualno ponašanje i način na koji sebe određujemo (identitet) predstavljaju stvar mogućeg izbora/odлуke i ne podrazumijevaju samo binarni koncept muško – žensko.

POLITIČKA KOREKTNOST predstavlja izbjegavanje izraza ili postupaka koji mogu izgledati kao da se njima hoće isključiti, marginalizovati ili uvrijediti osobe koje su drštveno ugrožene ili diskriminisane. Politička korektnost uključuje i načine imenovanja osoba sa invaliditetom, starijih osoba, pripadnika etničkih manjina, LGBTQ osoba, te drugih grupa ljudi za koje se vežu neki društveni stereotipi. Naravno, politička korektnost podrazumijeva i izbjegavanje stereotipiziranja takvih osoba kroz neprimjerene komentare, viceve ili vizuelno prikazivanje.

DISKRIMINACIJA je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba po nekom osnovu. Različiti su osnovi, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj: seksualna orientacija, rodni identitet, rodno izražavanje, pol, godine starosti, političko opredjeljenje, rasa, boja kože, vjera, etnička pripadnost i sl.

DISKRIMINACIJA U JEZIKU jeste korišćenje isključivo jednog gramatičkog roda kao

generičkog pojma ili korišćenje izraza kojima se na bilo koji način neravnopravno tretiraju osobe na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, seksualne orijentacije, rodnog identiteta...

HOMOFOBIJA potiče od grčkih riječi: homós što znači isto, jednako i phóbos što znači strah. Predstavlja izrazito negativan stav ili osjećanje prema homoseksualnim osobama. Pojam ima raznolika značenja, ali se sva svode na mržnju prema homoseksualnosti, neprijateljstvo, pa i strah, što sve zajedno uzrokuje diskriminaciju, predrasude ili nasilje nad osobama homoseksualne orijentacije. Manifestuje se kao nesporna vjera u superiornost heteroseksualnosti, koju podstiču kulturne i institucionalne društvene prakse. Ta vjera rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, oduzimanju potomstva neheteroseksualnom roditelju, diskriminaciji pri zapošljavanju itd. Homofobija se lako prepoznaje u svakodnevnim situacijama, recimo kada osobu koja je lezbejka ili gej muškarac ne posmatramo kao cijelovitu ličnost, nego isključivo na osnovu njihove seksualne orijentacije.

BIFOBIJA je iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema biseksualnim osobama.

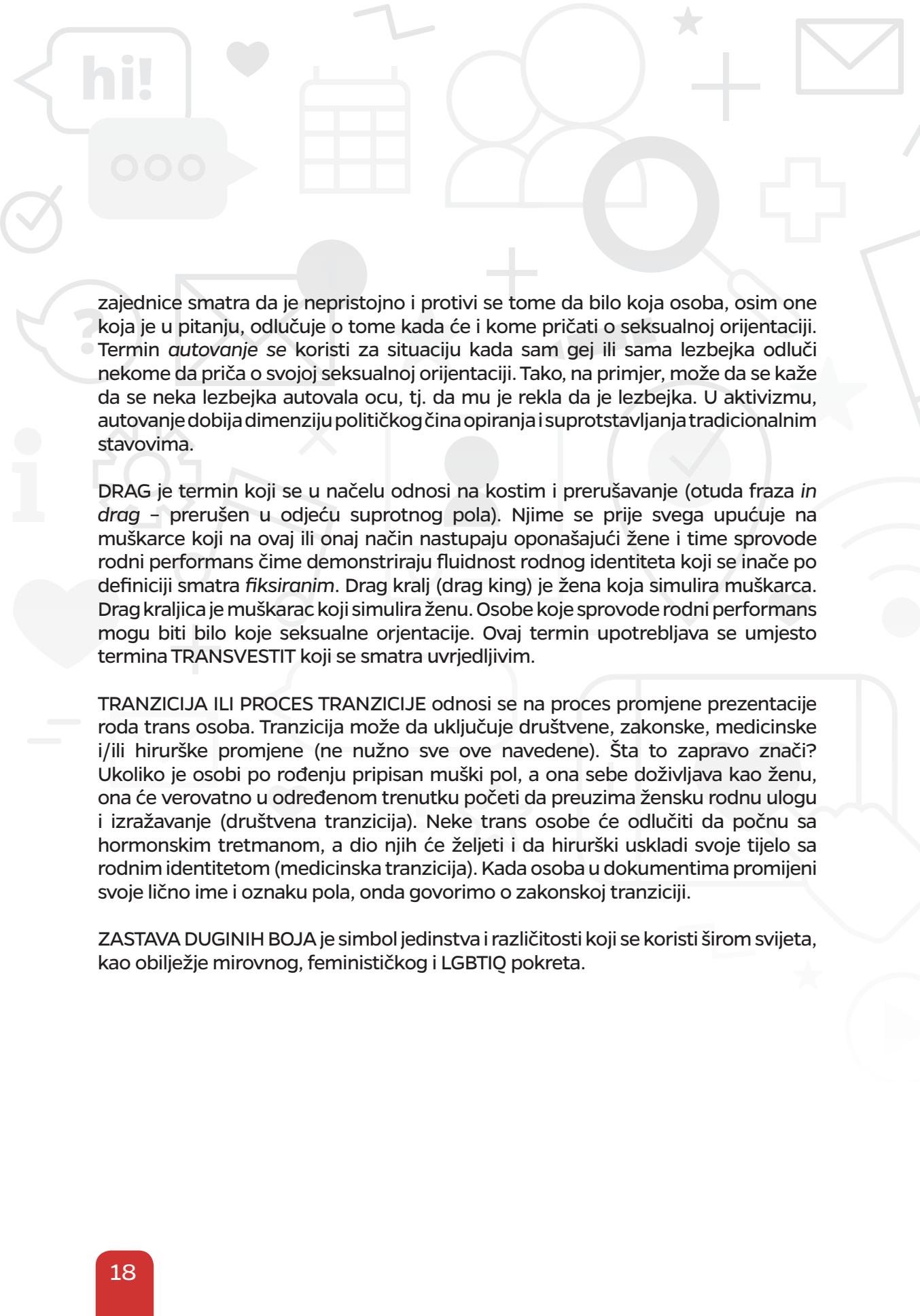
TRANSFOBIJA je oblik diskriminacije, zasnovan na strahu, neznanju i mržnji, usmjeren protiv transrodnih osoba.

GENDERFOBIJA (rodofobija) je diskriminacija na bazi roda (rodnih uloga, izražavanja i normi) koja proističe iz neprihvatanja i negiranja prava individua na ličnu koncepciju polnog/rodnog identiteta i izražavanja.

HTEROSEKSIZAM je stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Heteroseksizam se često ispoljava u formi ignorisanja postojanja LGBTIQ osoba.

STREJT (STR8 ili STRAIGHT) označava, prije svega, nešto pravo, bez skretanja (devijacija), nešto nepomiješano, ali i nešto konvencionalno, što ne odstupa od normi koje su prihvaćene kao uobičajene, normalne i prirodne.

AUTOVANJE je čin javnog objavljivanja da je neka osoba gej, lezbejka, biseksualna ili osoba neke druge seksualne orijentacije. Javlja se u dvije ravnini: kao samootkriće i kao manje ili više javna obznana. Izlaženjem iz čutanja izlazi se iz izolacije i negiranja, i objavljuje se drugima pravo na drugačiji život. Većina gej i lezbejske

hi!

zajednice smatra da je nepristojno i protivi se tome da bilo koja osoba, osim one koja je u pitanju, odlučuje o tome kada će i kome pričati o seksualnoj orijentaciji. Termin *autovanje* se koristi za situaciju kada sam gej ili sama lezbejka odluči nekome da priča o svojoj seksualnoj orijentaciji. Tako, na primjer, može da se kaže da se neka lezbejka autovala ocu, tj. da mu je rekla da je lezbejka. U aktivizmu, autovanje dobija dimenziju političkog čina opiranja i suprotstavljanja tradicionalnim stavovima.

DRAG je termin koji se u načelu odnosi na kostim i preraščavanje (otuda fraza *in drag* – prerašen u odjeću suprotnog pola). Njime se prije svega upućuje na muškarce koji na ovaj ili onaj način nastupaju opomašujući žene i time sprovode rodni performans čime demonstriraju fluidnost rodnog identiteta koji se inače po definiciji smatra *fiksiranim*. Drag kralj (drag king) je žena koja simulira muškarca. Drag kraljica je muškarac koji simulira ženu. Osobe koje sprovode rodni performans mogu biti bilo koje seksualne orijentacije. Ovaj termin upotrebljava se umjesto termina TRANSVESTIT koji se smatra uvrjedljivim.

TRANZICIJA ILI PROCES TRANZICIJE odnosi se na proces promjene prezentacije roda trans osoba. Tranzicija može da uključuje društvene, zakonske, medicinske i/ili hirurške promjene (ne nužno sve ove navedene). Šta to zapravo znači? Ukoliko je osobi po rođenju pripisan muški pol, a ona sebe doživljava kao ženu, ona će verovatno u određenom trenutku početi da preuzima žensku rodnu ulogu i izražavanje (društvena tranzicija). Neke trans osobe će odlučiti da počnu sa hormonskim tretmanom, a dio njih će željeti i da hirurški uskladi svoje tijelo sa rodnim identitetom (medicinska tranzicija). Kada osoba u dokumentima promjeni svoje lično ime i oznaku pola, onda govorimo o zakonskoj tranziciji.

ZASTAVA DUGINIH BOJA je simbol jedinstva i različitosti koji se koristi širom svijeta, kao obilježje mirovnog, feminističkog i LGBTIQ pokreta.

KAKO IZVJEŠTAVATI O LGBTIQ OSOBAMA?

Osim poznавanja i uvažavanja međunarodnih i domaćih propisa koji se odnose na zaštitu LGBTIQ prava, novinari/ke treba da primjenjuju profesionalne i etičke standarde propisane Kodeksom novinara i novinarki Crne Gore. No, taj dokument ne sadrži specifičnosti izvještavanja za koje je potrebna senzibilisanost medija. Zato smo pokušali da sačinimo ove smjernice za izvještavanje medija o LGBTIQ osobama, uzimajući u obzir uglavnom iskustva aktivista/kinja koji se bave zaštitom njihovih prava. Cilj smjernica nije da ustanovi striktna pravila i obaveze o tome, već da osvijetli aspekte koji se odnose na posebnu osjetljivost medija kada pišu o LGBTIQ osobama.

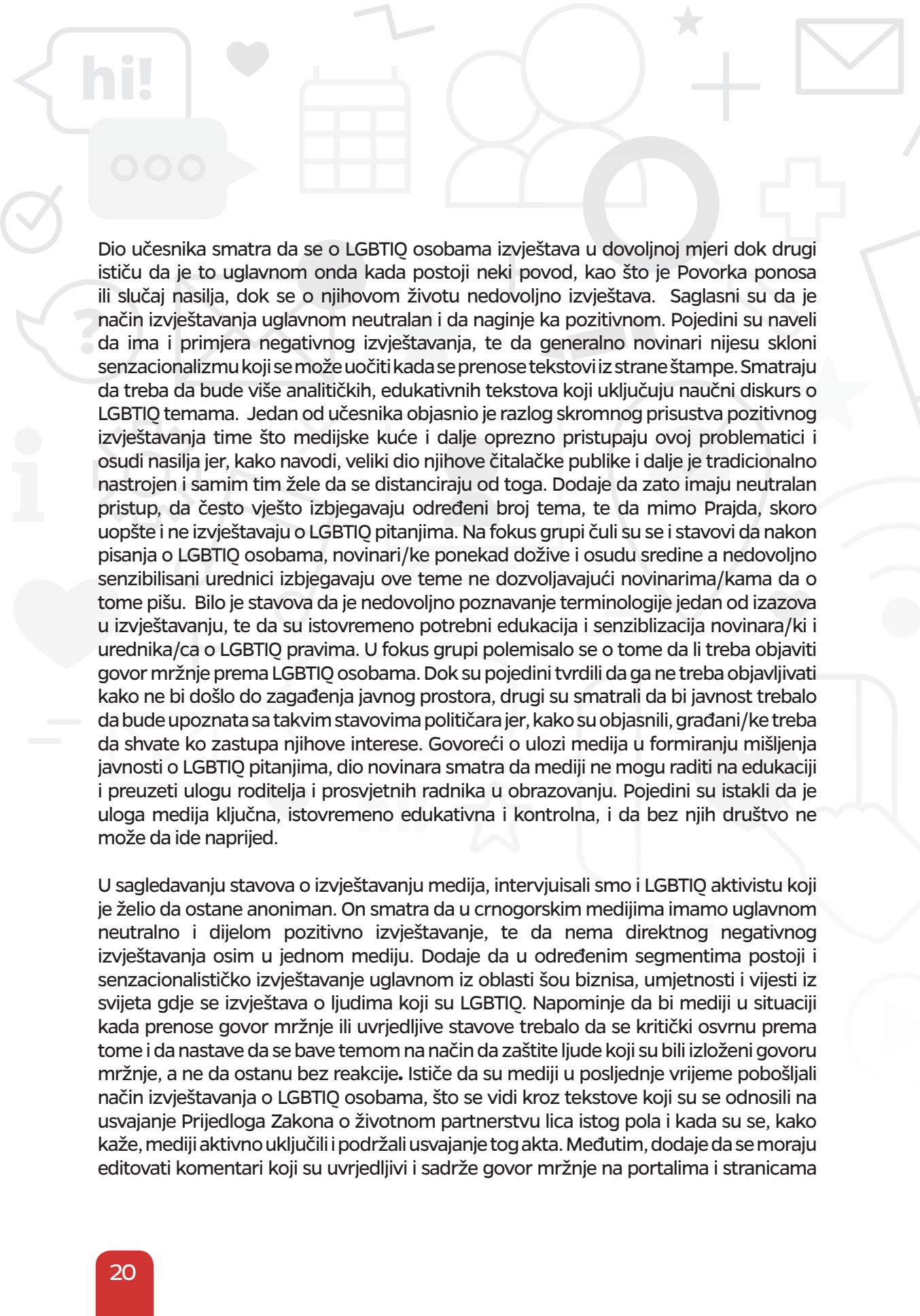
U odnosu na vrjednosni kontekst, mediji mogu izvještavati o ovoj temi pozitivno, neutralno i negativno. Postoji pet dominantnih načina negativnog prikazivanja LGBTIQ osoba u medijima, o čemu su saglasni autori mnogih istraživanja i analiza medijskih sadržaja¹¹: 1) seksualizacija je princip po kojem se LGBTIQ I osobe posmatraju isključivo u kontekstu seksualnosti, odnosno seksa; 2) medikalizacija je navođenje na mišljenje da je homoseksualna orientacija bolest i da se može promijeniti ili liječiti; 3) stereotipizacija je odraz neprihvatanja osoba kao kompleksnih jedinki sa različitim identitetima od kojih je seksualnost samo jedan; 4) tajnovitost se odražava kroz dokazivanje da seksualnost treba sputavati unutar svoja četiri zida; 5) normalizacijom se homoseksualne osobe nastoje prikazati kao heteroseksualne da bi homoseksualnost bila predstavljena kao manje prijeteća i ispolitizovana.

Ukoliko u izvještavanju prepoznamo ove mehanizme, to je znak negativnog predstavljanja manjinske grupe čime se krše njihova ljudska prava, a što je direktna odgovornost medija i suprotno je njihovoj ulozi da aktivno doprinose uspostavljanju jednakosti u društvu.

Stavovi novinara/ki i LGBTIQ aktivista o izvještavanju medija o LGBTIQ osobama

Novinari i novinarke bili su učesnici fokus grupa i intervjuja u organizaciji nevladine organizacije Centar za građansko obrazovanje (CGO) i odgovarali su na pitanja o tome kako oni vide izvještavanje medija o LGBTIQ temama, koje izazove najčešće identifikuju, sa kojim problemima se suočavaju i šta misle o ulozi medija u formiranju mišljenja javnosti o toj manjinskoj grupi. Njihovi stavovi pomogli su da uočimo pojedine probleme u izvještavanju i da u smjernicama ponudimo moguća rješenja.

11 Roman Kuhar (2003) Media Representations of Homosexuality: An Analysis of the Print Media in Slovenia, 1970-2000. Ljubljana: Peace Institute http://mediawatch.mirovni-institut.si/eng/media_representations_of_homosexuality.pdf

hi!

Dio učesnika smatra da se o LGBTIQ osobama izvještava u dovoljnoj mjeri dok drugi ističu da je to uglavnom onda kada postoji neki povod, kao što je Povorka ponosa ili slučaj nasilja, dok se o njihovom životu nedovoljno izvještava. Saglasni su da je način izvještavanja uglavnom neutralan i da nagnje ka pozitivnom. Pojedini su naveli da ima i primjera negativnog izvještavanja, te da generalno novinari nijesu skloni senzacionalizmu koji se može uočiti kada se prenose tekstovi iz strane štampe. Smatraju da treba da bude više analitičkih, edukativnih tekstova koji uključuju naučni diskurs o LGBTIQ temama. Jedan od učesnika objasnio je razlog skromnog prisustva pozitivnog izvještavanja time što medijske kuće i dalje oprezno pristupaju ovoj problematici i osudi nasilja jer, kako navodi, veliki dio njihove čitalačke publike i dalje je tradicionalno nastrojen i samim tim žele da se distanciraju od toga. Dodaje da zato imaju neutralan pristup, da često vješto izbjegavaju određeni broj tema, te da mimo Prajda, skoro uopšte i ne izvještavaju o LGBTIQ pitanjima. Na fokus grupi čuli su se i stavovi da nakon pisanja o LGBTIQ osobama, novinari/ke ponekad dožive i osudu sredine a nedovoljno senzibilisani urednici izbjegavaju ove teme ne dozvoljavajući novinarima/kama da o tome pišu. Bilo je stavova da je nedovoljno poznавanje terminologije jedan od izazova u izvještavanju, te da su istovremeno potrebni edukacija i senzibilizacija novinara/ki i urednika/ca o LGBTIQ pravima. U fokus grupi polemisalo se o tome da li treba objaviti govor mržnje prema LGBTIQ osobama. Dok su pojedini tvrdili da ga ne treba objavljivati kako ne bi došlo do zagadjenja javnog prostora, drugi su smatrali da bi javnost trebalo da bude upoznata sa takvim stavovima političara jer, kako su objasnili, građani/ke treba da shvate ko zastupa njihove interese. Govoreći o ulozi medija u formiranju mišljenja javnosti o LGBTIQ pitanjima, dio novinara smatra da mediji ne mogu raditi na edukaciji i preuzeti ulogu roditelja i prosvjetnih radnika u obrazovanju. Pojedini su istakli da je uloga medija ključna, istovremeno edukativna i kontrolna, i da bez njih društvo ne može da ide naprijed.

U sagledavanju stavova o izvještavanju medija, intervjuisali smo i LGBTIQ aktivistu koji je želio da ostane anoniman. On smatra da u crnogorskim medijima imamo uglavnom neutralno i dijelom pozitivno izvještavanje, te da nema direktnog negativnog izvještavanja osim u jednom mediju. Dodaje da u određenim segmentima postoji i senzacionalističko izvještavanje uglavnom iz oblasti šou biznisa, umjetnosti i vijesti iz svijeta gdje se izvještava o ljudima koji su LGBTIQ. Napominje da bi mediji u situaciji kada prenose govor mržnje ili uvrjedljive stavove trebalo da se kritički osvrnu prema tome i da nastave da se bave temom na način da zaštite ljude koji su bili izloženi govoru mržnje, a ne da ostanu bez reakcije. Ističe da su mediji u posljednje vrijeme poboljšali način izvještavanja o LGBTIQ osobama, što se vidi kroz tekstove koji su se odnosili na usvajanje Prijedloga Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola i kada su se, kako kaže, mediji aktivno uključili i podržali usvajanje tog akta. Međutim, dodaje da se moraju editovati komentari koji su uvrjedljivi i sadrže govor mržnje na portalima i stranicama

medija na društvenim mrežama. Kao izazove u izvještavanju vidi korišćenje nedovoljno ispravne terminologije i vjeruje da se greške događaju iz neznanja ili nedostatka senzibilizacije a ne iz zle namjere novinara ili novinarke. Dodaje da je jedan od problema i to što mediji izvještavaju samo površno, bez analitičnosti, što nijesu proaktivni, ne otvaraju sami teme, nego uglavnom prenose informacije ili prate ono što je unaprijed najavljen. Objasnjava da LGBTIQ organizacije reaguju na greške u medijima tako što pozovu novinara ili urednika spornog teksta i posavjetuju ih kako bi trebalo pisati, te da često dobiju pozitivnu reakciju. Zaključuje da bi senzibilizacija i edukacija novinara i novinarki o pravima LGBTIQ osoba, o ispravnoj terminologiji i pozitivnim načinima izvještavanja poboljšala kvalitet medijskih sadržaja o ovim temama.

Izvještavanje o LGBTIQ osobama – šta je poželjno a šta pogrešno?

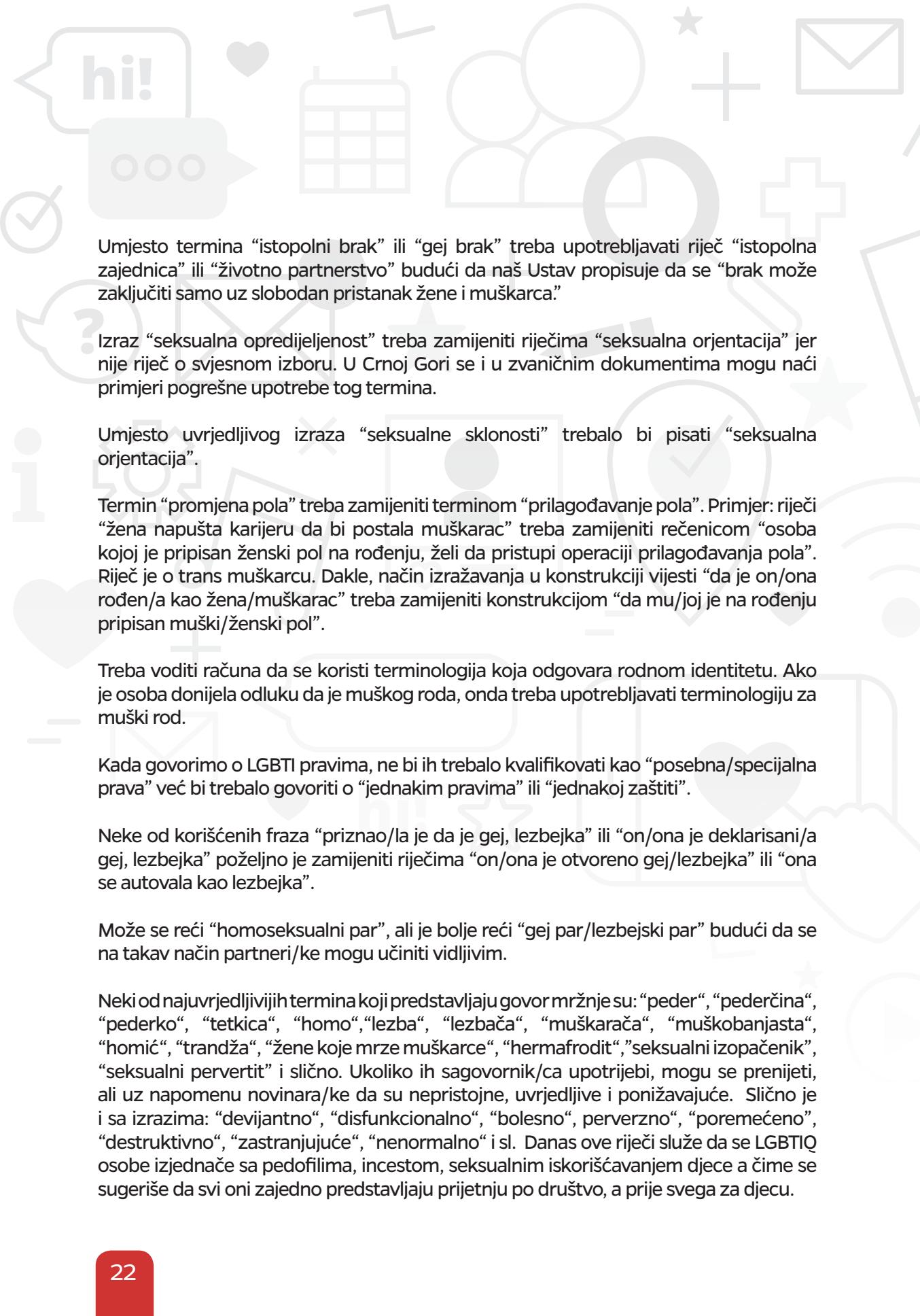
Upotreba pogrešne terminologije jedna je od najčešćih grešaka koje mediji prave kada izvještavaju o LGBTIQ osobama. Mada ne postoji univerzalna saglasnost u vezi sa terminologijom, a definicije pojmove u ovoj oblasti relativno se brzo mijenjaju ili dopunjavaju, ipak postoje sugestije o tome kako bi mediji trebalo da koriste neke termine o kojima se može govoriti kao o poželjnom izvještavanju. U prikupljanju adekvatnih izraza i termina, osim sugestija domaćih LGBTIQ aktivista/kinja, pomogla su i iskustva zabilježena u nekoliko priručnika o izvještavanju medija: "Izvan četiri zida" koji je priredila Lejla Huremović¹² i "Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBTIQ temama u Bosni i Hercegovini u 2012, 2013. i 2014. godini" čije autorke su Sandra Zlotrg, Lejla Huremović i Kristina Ljevak¹³.

Kada je potrebno odlučiti koju ćemo skraćenicu u medijima koristiti za homoseksualne osobe, možda je najbolje pozvati se na Strategiju za unapređenje kvaliteta života LGBTIQ osoba u Crnoj Gori 2019-2023. Riječ je o zvaničnom dokumentu koji je usvojila Vlada Crne Gore i koji predstavlja osnovu za poboljšanje položaja i zaštite prava LGBTIQ osoba, tako da se ova skraćenica može koristiti i u izvještavanju medija i označavanju te manjinske grupe.

Umjesto riječi "homoseksualizam" i "homoseksualac" što se smatra uvrjedljivim, trebalo bi upotrebjavati riječi "homoseksualnost", "homoseksualna osoba" "gej", "gej muškarac", "lezbejka", "transrodna osoba", "biseksualna osoba", "LGBTIQ osobe/ljudi/zajednica". Primjer: "njegove kolege su znale da je on gej".

12 <http://soc.ba/izvan-cetiri-zida-prirucnik-za-novinarke-i-novinare-o-profesionalnom-i-etickom-izvjestavanju-o-lgbt-temama/>

13 http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/01/Cekajuci-ravnopravnost3_ISBN_WEB.pdf

Umjesto termina "istopolni brak" ili "gej brak" treba upotrebljavati riječ "istopolna zajednica" ili "životno partnerstvo" budući da naš Ustav propisuje da se "brak može zaključiti samo uz slobodan pristanak žene i muškarca."

Izraz "seksualna opredijeljenost" treba zamijeniti riječima "seksualna orijentacija" jer nije riječ o svjesnom izboru. U Crnoj Gori se i u zvaničnim dokumentima mogu naći primjeri pogrešne upotrebe tog termina.

Umjesto uvrjedljivog izraza "seksualne sklonosti" trebalo bi pisati "seksualna orijentacija".

Termin "promjena pola" treba zamijeniti terminom "prilagođavanje pola". Primjer: riječi "žena napušta karijeru da bi postala muškarac" treba zamijeniti rečenicom "osoba kojoj je pripisani ženski pol na rođenju, želi da pristupi operaciji prilagođavanja pola". Riječ je o trans muškarcu. Dakle, način izražavanja u konstrukciji vijesti "da je on/ona rođen/a kao žena/muškarac" treba zamijeniti konstrukcijom "da mu/joj je na rođenju pripisani muški/ženski pol".

Treba voditi računa da se koristi terminologija koja odgovara rodnom identitetu. Ako je osoba donijela odluku da je muškog roda, onda treba upotrebljavati terminologiju za muški rod.

Kada govorimo o LGBTI pravima, ne bi ih trebalo kvalifikovati kao "posebna/specijalna prava" već bi trebalo govoriti o "jednakim pravima" ili "jednakoj zaštiti".

Neke od korišćenih fraza "priznao/la je da je gej, lezbejka" ili "on/ona je deklarisani/a gej, lezbejka" poželjno je zamijeniti riječima "on/ona je otvoreno gej/lezbejka" ili "ona se autovala kao lezbejka".

Može se reći "homoseksualni par", ali je bolje reći "gej par/lezbejski par" budući da se na takav način partneri/ke mogu učiniti vidljivim.

Neki od najuvrjedljivijih termina koji predstavljaju govor mržnje su: "peder", "pederčina", "pederko", "tetcika", "homo", "lezba", "lezbača", "muškarača", "muškobanjasta", "homič", "trandža", "žene koje mrze muškarce", "hermafrodit", "seksualni izopačenik", "seksualni pervertit" i slično. Ukoliko ih sagovornik/ca upotrijebi, mogu se prenijeti, ali uz napomenu novinara/ke da su nepristojne, uvrjedljive i ponižavajuće. Slično je i sa izrazima: "devijantno", "disfunkcionalno", "bolesno", "perverzno", "poremećeno", "destruktivno", "zastranjujuće", "nenormalno" i sl. Danas ove riječi služe da se LGBTIQ osobe izjednače sa pedofilima, incestom, seksualnim iskorišćavanjem djece a čime se sugeriše da svi oni zajedno predstavljaju prijetnju po društvo, a prije svega za djecu.

Uvrjedljivo je govoriti „normalni i oni koji to nijesu“, jer je istopolna orijentacija, takođe, normalan, samo manjinski vid ljudske seksualnosti.

Trebalo bi izbjegavati pisati da su, na primjer, „oni drugačije/suprotne seksualne orijentacije“ jer se tada unaprijed sugerira da je jedina ispravna heteroseksualna orijentacija. Generalno, kvalifikovanje LGBTIQ osoba kao „drugačijih“ u bilo kojem smislu nije poželjno niti politički korektno jer se na taj način kao normalno uzima ono što predstavlja većina.

U navođenju primjera pozitivne i negativne prakse izvještavanja pomogle su nam preporuke nastale u okviru projekta „Vidljivi trans pokret u Crnoj Gori“, kreirane od strane neformalne trans-aktivističke grupe „Transovci“ koja djeluje u okviru LGBTIQ Asocijacije „Queer Montenegro“¹⁴. Slijedi nekoliko karakterističnih primjera:

Pogrešno: Marko je bio žena, promijenio je pol prije dvije godine.

Ispravno: Marko je trans muškarac, proces prilagođavanja pola je započeo prije dvije godine.

Pogrešno: Marija je rođena kao muškarac, ali se identificira kao žena.

Ispravno: Marija je žena, kojoj je na rođenju pisan muški pol.

Pogrešno: Milica je bila muškarac, sad je žena. Zahvaljujući promjeni pola ne osjeća se više zarobljeno u svom tijelu.

Ispravno: Milica je trans žena. Zahvaljujući procesu tranzicije osjeća se mnogo lagodnije u svom tijelu.

Pogrešno: Milan je muškarac zarobljen u ženskom tijelu.

Ispravno: Milan je muškarac kojem je na rođenju pisan ženski pol.

Pogrešno: Luka će u potpunosti postati muškarac ubrzo nakon operacije.

Ispravno: Luka je muškarac, koji će ubrzo proći kroz operativne zahvate prilagođavanja pola.

Pogrešno: Nevena je transeksualka. Još uvijek ima muški polni organ, ali živi kao žena.

Ispravno: Nevena je trans žena, koja živi u skladu sa svojim rodnim identitetom.

---

¹⁴ https://asocijacijaaspektra.files.wordpress.com/2018/04/novinarima_brosura_print-compressed.pdf

PROFESIONALNOST, ETIČNOST I OSJETLJIVOST MEDIJA U IZVJEŠTAVANJU O LGBTIQ OSOBAMA - PREPORUKE

Kada izvještavaju o LGBTIQ pravima, osim korektne terminologije, novinari/ke bi u potpunosti trebalo da poštuju profesionalne i etičke standarde iz novinarskog Kodeksa, a prije svega načela i smjernice koji se odnose na osjetljive i marginalizovane grupe i zahtijevaju poseban obzir medija – načelo 4, smjernica 4.1 i načelo 8.

Osim poštovanja Kodeksa, važna je i senzibilisanost koja zavisi prije svega od ideološke, političke, religijske i kulturološke orijentacije novinara i novinarki, ali i kvaliteta znanja o ovoj temi. Edukacija i senzibilisanost zajedno trebalo bi da suzbiju stereotipe i predrasude o LGBTIQ zajednici.

Smjernice za izvještavanje medija proističu iz normi Kodeksa novinara/ki Crne Gore koje treba poštovati kao i kod izvještavanja o bilo kojoj drugoj temi, i primijeniti ih uz veću osjetljivost i obzir uz specifičnosti izvještavanja o LGBTIQ zajednici.

- Prava LGBTIQ osoba uvijek treba predstavljati u kontekstu ljudskih prava, odnosno u kontekstu odgovornosti institucija za javnu politiku “nulte” tolerancije diskriminacije i svake vrste nasilja nad tom ranjivom grupom.
- Prilikom izvještavanja, novinari/ke bi trebalo uvijek da podsjećaju na zakonski okvir i međunarodne standarde o zaštiti LGBTIQ prava.
- Potrebno je koristiti ispravnu terminologiju koja nije uvrjedljiva već poželjna i politički korektna.
- O pravima, potrebama, problemima sa kojima se suočavaju LGBTIQ osobe mediji bi trebalo da izvještavaju u kontinuitetu i proaktivno, a ne samo kada postoji neki povod, poput Povorke ponosa ili slučaja nasilja, ili kada prenose konferenciju za medije, izjave za javnost, saopštenja itd. Proaktivnost i kontinuitet izvještavanja podrazumijeva da mediji samoinicijativno otvaraju priče, da ova tema bude u fokusu medija čak i onda kada nema direktnog povoda. Održavanje ovog pitanja “živim” i često prisutnim u javnosti dovodi neminovno do njegovog adekvatnog rauzmijevanja i prihvatanja i kao političkog. A zaštita i ostvarivanje ljudskih prava manjinske zajednice svakako jeste i političko pitanje. Mediji su ti koji određuju šta će biti tema kojom će se baviti i kako će se predstaviti publici. S druge strane, trebalo bi prepoznati i imati kritički pristup kada se ovim pitanjem manipuliše.

- Osim informativnih priloga i tekstova, mediji bi trebalo da imaju analitičke priče i da pojačaju svoju edukativnu ulogu, između ostalog i kroz naučni diskurs. Produbljivanje i sveobuhvatnost priče, stavljanje u pravilan kontekst, obezbjeđivanje tačnih i potpunih informacija, preispitivanje rada institucija, sagledavanje potreba i osvjetljavanje problema sa kojima se LGBTIQ osobe suočavaju, razotkrivanje stereotipa i predrasuda, korišćenje izjava eksperata/kinja koji su senzibilisani i prihvataju međunarodne standarde o pravima LGBTIQ osoba, predstavlja dobar način da mediji ostvare svoju reformatorsku ulogu. Sve to može uticati na pozitivnu promjenu društvenih stavova, smanjenje homofobije i povećanje podrške LGBTIQ zajednici. A ključni cilj jeste postizanje jednakosti u društvu bez obzira na različitosti.
- Izvještavanje ne smije da bude senzacionalističko i tabloidno radi povećanja čitanosti i gledanosti. To se može uočiti u opremi teksta ili priloga – naslovi, fotografije, pokrivalice, ilustracije tekstova. Stoga ih treba pažljivo birati da se tema ne prikaže u zabavnom, šokantnom ili seksualiziranom svjetlu.
- Kada mediji prenose vijest iz drugih medija, trebalo bi da provjere da li je riječ o negativnom kontekstu prikazivanja LGBTIQ osoba i nakon toga odluče da li će je objaviti bez obzira na to što će se pozvati na izvor.
- Mediji su odgovorni za sve programske sadržaje koje emituju bez obzira na to što ih nijesu sami proizveli (na pr. plaćeni spotovi, reklame itd.) Zato treba da provjere da li je riječ o spornim medijskim sadržajima sa upotrebotom termina kojima se vrijeđaju LGBTIQ osobe ili neka druga društvena grupa, a što nije u skladu sa pozitivnim propisima.
- Mediji treba da eliminišu stereotipe, predrasude ali i sve oblike otvorene i prikrivene stigmatizacije. Povezivanje mode i modne industrije sa gej muškarcima, izjednačavanje LGBTIQ osoba sa pedofilima, zavisnicima od psihoaktivnih supstanci i alkoholičarima, ili pak naglašavanje posebnih priprema matičara za gej brakove, neki su od primjera stigmatizacije. To ukazuje da novinari/ke ne bi trebalo da kroz negativan način izvještavanja reflektuju sopstvene diskriminatorne stavove ili takve stavove i mišljenja sredine o LGBTIQ osobama. Zato je neophodna senzibilizacija i podizanje stepena svijesti kroz edukaciju i sticanje znanja o LGBTIQ pravima u okviru korpusa ljudskih prava.
- Govor mržnje prema LGBTIQ osobama nije zaštićen pravom na slobodu

izražavanja i podliježe sankcionisanju. Prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, medij može izvjestiti o govoru mržnje, jer je interes javnosti da bude upoznata sa takvim stavovima nekog zvaničnika, ali bi se trebalo kritički odnijeti prema tome i ukazati na zabranu i negativne posljedice takvog načina izražavanja.

- LGBTQ osobe ne treba prikazivati kao "drugačije" već po istom principu kao i heteroseksualne – kroz interesovanja, profesije, dostignuća, djela, a ne isključivo kroz seksualnost. Takođe, treba ih uzimati za sagovornike/ce i za druge teme, kao osobe koje su prisutne u raznim aktivnostima i svim oblastima života u jednom društvu (politika, obrazovanje, zdravstvo, kultura, sport...) U Crnoj Gori do sada je javno istupilo oko 20 LGBTQ osoba koje mogu biti identifikovani izvor informacija i sagovornici o mnogim pitanjima. LGBTQ žene mogle bi biti češće u medijima budući da su dvostruko diskriminisane - i kao žene i kao lezbejke. Mediji mogu potražiti pomoć od LGBTQ aktivista/kinja koji posjeduju spisak i kontakte mogućih sagovornika/ca.
- O LGBTQ zajednici treba pozitivno izvještavati što podrazumijeva afirmativne medijske sadržaje o kulturnim, društvenim, pravnim i političkim pitanjima LGBTQ zajednice u cilju poštovanja LGBTQ prava i podizanja stepena tolerancije prema različitostima u društvu.
- Pozitivan pristup ovim temama, kontinuitet i proaktivnost u izvještavanju, kao i sveobuhvatne analitičke priče i ostvarivanje edukativne uloge medija, trebalo bi da bude opredjeljenje uređivačke politike u odnosu na LGBTQ zajednicu.
- Na portalima i stranicama medija na društvenim mrežama potrebno je regulisati komentarisanje ispod tekstova i brisati one komentare koji šire mržnju i pozivaju na nasilje.

NEWS

